

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

**ΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΣΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ**

**THE EDUCATIONAL PRACTICES OF ENVIRONMENTAL EDUCATION TO
SPECIAL NEEDS STUDENTS**

της
Λαζαρίδου Βασιλικής

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται
στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του
Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τ.Ε.Φ-Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο
Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της
ένταξης»

Εγκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

Κορρέ Ειρήνη, Επίκουρη Καθηγήτρια Τ.Ε.Φ. Δ.Π.Θ.

Λουκέρης Διονύσιος, Συνεργαζόμενος Ερευνητής Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε.

“ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ”

Σταθοπούλου Αγάθη, , Συνεργάτιδα Ερευνήτρια Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. “ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ”

Αθήνα

2020

Συμπεράσματα	50
Βιβλιογραφικές αναφορές	51
Βιβλιογραφικές αναφορές εικόνων	64

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται να αναλυθεί η σύμπλευση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και της Ειδικής Αγωγής, καθώς και τα οφέλη που παράγονται από αυτή τη σύμπλευση.

Στο πρώτο κεφάλαιο της θα μας απασχολήσει αμιγώς η ειδική αγωγή ως επιστημονικό πεδίο. Γίνεται αναφορά στους ορισμούς που έχουν διατυπωθεί και στις πιο συχνές και συνηθισμένες περιπτώσεις και οντότητες που καθιστούν κάποιο άτομο, ως άτομο με ειδικές ανάγκες. Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναφερόμαστε στα θεμέλια της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και στους ορισμούς που σχηματίστηκαν για αυτή. Στο τρίτο κεφάλαιο επιστρέφουμε στο πεδίο της Ειδικής Αγωγής και διερευνώνται οι στόχοι, οι τεχνικές μάθησης και οι εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών αυτών. Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο αναλύεται η σημασία και τα οφέλη που παρέχει στους μαθητές με ειδικές ανάγκες η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, στις μεθόδους και τεχνικές που δύναται να χρησιμοποιηθούν υπό αυτό το πλαίσιο, στις ικανότητες των εκπαιδευτικών, καθώς και σε μια κριτική ανασκόπηση των δυσκολιών αυτής της σύμπλευσης.

Abstract

The current paper tries to analyze the benefits of Environmental Education used as a method of teaching in students with special needs. In the first chapter the definition of Special Education is mentioned as well as the most common and usual types of special needs disorders. In the second chapter, the principles and various definitions regarding the Environmental Education are analyzed. The third chapter is dedicated again to the Special Needs field, mentioning goals, techniques and educational needs of special needs student. The fourth and final chapter tries to merge the main principles of the two Educational fields, analyzing the benefits that are offered to special needs students when they are taught through the Environmental Education, the type of techniques that are best to use, the kind of background a teacher should have

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Ainscow, M. (1998). *Reaching Out to All Learners: Opportunities and Possibilities*.
Keynote presentation given at the North of England Education Conference, Bradford

Ainscow, M. (2005). *Developing inclusive education systems: What are the levers for change?* *Journal of Educational Change*, **6**, 109-124.

American Psychiatric Association (APA) (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.) (DSM-V)*, Washington DC: American Psychiatric Association

American Psychiatric Association (APA) (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed.) (DSM-IV)*, Washington DC: American Psychiatric Association
Στο: Ψυχοπαιδαγωγική της Νοητικής Υστέρησης. Πανεπιστήμιο Κρήτης:
8-9 Ανακτήθηκε 6/6/2020 από http://e-learning.sch.gr/pluginfile.php/85073/mod_resource/content/1/%CE%A8%CF%85%CF%87%CE%BF%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%9D%CE%BF%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82%20%CE%9A%CE%B1%CE%B8%CF%85%CF%83%CF%84%CE%AD%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82.pdf

Archie, M. L. (2003). *Advancing Education Through Environmental Literacy*.
Association for Supervision and Curriculum Development. Alexandria, VA

Avramidis, E. (2006). *Promoting Inclusive Education: from 'Expertism' to Sustainable Inclusive Practices*. Στο R. Webb (Ed.), *Changing Teaching and Learning in the Primary School* (pp. 103-114). Maidenhead: McGraw-Hill Education.

Ballantyne, R. (1999). Teaching environmental concepts, attitudes and behavior through geography education: findings of an international survey. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 8(1), 40-55

Barraga, N (1983): « Visual Handicaps and Learning », Exceptional Resources, Austin

Bigge, M. (1999). Θεωρίες Μάθησης για Εκπαιδευτικούς. Αθήνα: Εκδ. Πατάκη.

Bleidick, U., Hagenmeister, U. (1998) Eifuehrung in die Behindertenpädagogik, Band I. (6 Auflage). Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 64

Bloom B.S. (1956). Taxonomy of Educational Objectives, Handbook I: The Cognitive Domain. New York: David McKay Co. Inc

Braus, J.A., & Wood, D. (1990). Environmental Education in the Schools: Creating a Program that Works! Manual M0044, Peace Corps, Information Collection & Exchange, K Street, N.W., 8th Floor, Washington, DC 20526. Ανακτήθηκε 20/6/2020, από http://files.peacecorps.gov/multimedia/pdf/library/M0044_Environmental_Education_in_the_Schools.pdf.

Brownell, C. A., Ramani, G. B. & Zerwas, S. (2006). *Becoming a Social Partner with Peers: Cooperation and Social Understanding in One - and Two-Year-Olds*. Child Development, **77** (4), 803 – 821.

Carin, A. (1997). Teaching Modern Science. 7th ed. N. Jersey : Merrill-Prentice Hall

Carr, A. (1999). The Handbook of Child and Adolescent Clinical Psychology. London: Routledge

Cutter-Mackenzie, A., & Smith, R. (2001). Gauging Primary School Teachers' Environmental Literacy: An Issue of "Priority". Asia Pacific Education Review, 2(2), 45-60

Denham, S. A. & Kochanoff, A. T. (2002). *Parental Contributions to Preschoolers' Understanding of Emotion*. Marriage & Family Review, 34 (3-4), 311-343. Difficulties. 2nd edn. David Fulton. London

Doll, E. (1941). The essentials of an inclusive concept of mental deficiency. *American Journal of Mental Deficiency*, 46. 214-219

Eberwein, H. (1996). Zur Kritik des Behinderungsbegriffs und des sonderpädagogisches Paradigmas. Integration als Aufgabe der allgemeinen Pädagogik und Schule. Στο: Eberwein, H. (Herausgeben). Einführung in die Integrationspädagogik. (σελ. 12-13). Winheim: Deutscher Studien Verlag

Eisenberg, N., Tracy L. Spinrad, T. L. & Eggum, N. D. (2010). Emotion-Related Self Regulation and Its Relation to Children's Maladjustment. *Annual Review of Clinical Psychology*, 27 (6), 495-525.

Ekman, P. (1977). *Facial Expression*. In A. Siegman & S. Feldstein (Eds.). *Nonverbal Behavior and Communication*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Association.

Ekman, P. (1992). An Argument for Basic Emotions. *Cognition and Emotion*, 6 (3/4), 169- 200.

Ekman, P. (1994). All Emotions Are Basic. In Ekman, P. & Davidson, R. (Eds.). *The Nature of Emotion: Fundamental Questions* (pp. 15-19). New York: Oxford University Press.

Ekman, P. (1999). Basic Emotions. In Dalglish, T. & Power, M. J. (Eds.). *Handbook of Cognition and Emotion* (pp. 45-60). New York, NY: John Wiley & Sons Ltd.

Engleson, D.C., & Yockers, D.H. (1994). A guide to curriculum planning in environmental education. Madison, WI: Wisconsin Department of Public Instruction. [ED 380 306]

Eysenck, M.W. (2013). The impact of parental psychological difficulties on their children. In A.-S. Antoniou & B. D. Kirkcaldy (Eds.), *Education, Family and Child and Adolescent Health* (pp. 21–35). Athens: Diadrassi.

Farrington., D. P.(1993),Understanding and preventing bullying. In M. Torny (ed.), *Crime and justice*, 17,381-458. Chicago: University of Chicago Press.

Fink, A. H., Friend, M. (1989). Ειδική αγωγή (εκπαίδευση). Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό, 3 (σελ. 1643). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Flom, R. & Bahrick, E. (2007). The Development of Infant Discrimination of Affect in Multimodal and Unimodal Stimulation: The Role of Intersensory Redundancy. *Developmental Psychology*, 42 (1), 238 - 252.

Glenn, J. L. (2000). Environment-based Education: Creating High Performance

Harrow, A. (1972). A taxonomy of the Psychomotor domain: A guide for developing behavioral objectives. New York: David McKay Co.

Hoffman, M. L. (1982). Affect and moral development. In D. Cicchetti & P. Hesse (Eds), *New directions for child development: Emotional development* (pp. 83–103). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Hoffman, M. L. (2000). Empathy and Moral Development. Implications for Caring and Justice. New York: Cambridge University Press
<http://www.pedthessalias4clima.gr/index.php/en/to-synedrio/eishghseis>

Hungerford, H.R., & Peyton, R.B. (1994). Procedures for Developing an Environmental Education Curriculum: A Discussion Guide for UNESCO. Training Seminars on Environmental Education", UNESCO-UNEP IEEP, EE Series 22

Izard, C. E. (1992). Basic Emotions, Relations Among Emotions and Emotion-Cognition Relations. *Psychological Review*, 99 (3), 561-565

Izard, C. E. (1994). Innate and Universal Facial Expressions: Evidence From Development and Cross – Cultural Research. *Psychological Bulletin*, 115, (2) 288-299.

Izard, C. E. (2007). Basic Emotions, Natural Kinds, Emotion Schemas and a New Paradigm. *Perspectives on Psychological Science*, 2, 260-280. Izard, C. E. (2009). Emotion Theory and Research: Highlights, Unanswered Questions and Emerging Issues. *Annual Review of Psychology*, 60, 1-25

I.U.C.N. (ed) International Working Meeting on Environmental Education in the School Curriculum, Carson City – Nevada, U.S.A., June/July 1970.

Izard, C. E., Ackerman, B. P., Schoff, K. M., & Fine, S. E. (2000). Self-organization of discrete emotions, emotion patterns, and emotion– cognition relations. In M. Lewis & I. Granic (Eds.). *Emotion, development, and self-organization*. New York: Cambridge University Press

Joyce, B., Weil, M., & Calhoun, E. (2000). *Models of Teaching*. Boston: Allyn and Bacon.

Kirk, S. A. & Bateman, B. (1964). *Diagnosis and Remediation of Learning Disabilities*. *Exceptional Children*, **29.2**. Institute for Research on Exceptional Children, University of Illinois

Lamoral, Ph. (1993). Η ειδική εκπαίδευση σε μια Ευρωπαϊκή προοπτική, Στο Στασινός, Δ. (Επιμελητής έκδοσης). *Μαθησιακές δυσκολίες του παιδιού και του εφήβου* (σελ. 99-112). Αθήνα: Gutenberg

Lappa, C., & Mantzikos, C. (2019). Teaching social skills in small groups of children with multiple disabilities: motor and intellectual disabilities. An intervention program. *European Journal of Special Education Research*, 4(1), 57-77, DOI: 10.5281/zenodo.2536264

Lappa, C., Kyparissos, N., Nisiotou, I., & Paraskevopoulos, S. (2013). The development of glancing at listeners as result of conversation training in children and young adults with moderate and severe developmental disabilities. *European Journal of Behavior Analysis*, 14, 19-33, DOI: 10.1080/15021149.2013.11434442

Loeber, R. & Stouthamer-Loeber, M. (1998). *Juvenile Aggression at Home and at School*. In D.S. Elliott, B.A. Hamburg, & K.R. Williams (Eds.) *Violence in American Schools* (pp.94-126). New York: Cambridge University Press.

Mash, E. & Wolfe, D. A (2001). *Abnormal child psychology*. Pacific Grove, Ca: Brooks/Cole, Wadsworth

McCormack, P., Dodd, B. (1998). Is inconsistency in word production an artefact of severity in developmental speech disorders?. Child Language Seminar. Sheffield. Merrill- Prentice Hall. N.Jersey.

Messiou, K. & Ainscow, M. (2015). *Responding to learner diversity: Student views as a catalyst for powerful teacher development?*. Teaching and Teacher Education. **51**. 246-255

Moore, F.D (1996). «Educating the deaf, Psychology, Principles, Practices», Boston, Houghton Mifflin Company

Okwelle, P.C. (2013). Appraisal of Theoretical Models of Psychomotor Skills and Applications to Technical Vocational Education and Training (TVET) System in Nigeria, Journal of Research and Development Vol. 1, No.6, 2013.

Olweus, D. (1991). Bully/victim problems among schoolchildren: Basic facts and effects of a school based intervention programme. In D. Pepler & K. Rubin (Eds.), The development and treatment of childhood aggression (pp. 411-448). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

O’Riordan T., Environmentalism, Pion Ltd., London 1976

Prinz, J. (2004). Which Emotions Are Basic? In in D. Evans and P. Cruse (Eds.). Emotion, Evolution and Rationality. London: Oxford University Press

Ritchie, R. (2001). Science. Στο: B. Carpenter, P. Asdown & K. Bovair, (eds)

Russell, J. A. (2009). *Emotion, core affect, and psychological construction*. Cognition & Emotion, **23 (7)**. 1259- 1283

Salah, L. (1997). Ο θετικός ρόλος των δασκάλων στη συνεκπαίδευση. Στο Τάφα, Ε. (Επιμ.). Συνεκπαίδευση παιδιών με και χωρίς προβλήματα μάθησης και συμπεριφοράς (σελ. 55-70). Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα

Sonderpädagogik Koeck, P., Otto, H. (1976).. Λήμμαστο Wörterbuch für Erziehung und Unterricht, Donauwörth: Verlag Ludwig, 375

Sonderpädagogik. Λήμμα στο Kleines Pädagogisches , Wörterbuch. Keller, J.A.,Novak, F. (1981). (2 Auflage) (σελ. 295-296). Oktober, Basel-Wien: Herter Verlag

Sunal, D.W. & Sunal, C.S. (2003). Science in the Elementary and Middle School.

Szumski, G., Smogorzewska, J. & Karwowski, M. (2017). Academic achievement of students without special educational needs in inclusive classrooms: A meta-analysis. Educational Research Review, 21, 33-54

Tbilisi (1977). Intergovernmental Conference on Environmental Education, organized by Unesco in co-operation with UNEP Tbilisi (USSR),

Vlachou, A. (2006). Role of special/support teachers in Greek primary schools: a counterproductive effect of ‘inclusion’ practices. International Journal of Inclusive Education 10 (1), 39-58. Washington, DC.

Unesco (ed), Strategie Internationale d’ action en matiere d’ education et de formation relatives a l’ environnement pour les années, 1990, U.N.E.S.C.O. – U.N.E.P. Congres, Enviroment education and training (MOCKBA, 1987), Nairobi – Paris 1988.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Αγγελίδης, Ν., Ευθυμιόπουλος, Α., Λιούτα, Χ., & Μασούρου, Β. *Θεωρίες Μάθησης, Διδακτικές Πράξεις & Σύγχρονες μορφές Εκπαίδευσης*. Ανακτήθηκε 1/6/2020 από https://et-in-arcadia-ego8.webnode.gr/_files/200000007-f2a2c00729/%CE%98%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B5%CF%82%20%CE%BC%CE%AC%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82%2C%20%CE%94%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CF%80%CF%81%CE%AC%CE%BE%CE%B7%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%A3%CF%8D%CE%B3%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B5%CF%82%20%CE%BC%CE%BF%CF%81%CF%86%CE%AD%CF%8

2%20%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7%CF%82.pdf

Αναστασίου Κ., Γωνιά Κ., Ημέλλου Α.(2004) «Το σποράκι πηγή ζωής»: Ένα πρόγραμμα Περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε πλαίσιο ειδικής αγωγής, Θέματα ειδικής Αγωγής, 23, 3-10

Αραβή, Χ. & Αγγελίδης, Π. (2009). Η ανάπτυξη πρακτικών συμπεριληπτικής εκπαίδευσης ως συνέπεια της διαδικασίας ένταξης των κωφών/βαρήκοων μαθητών. Στο Π. Αγγελίδης (Επιμ.), Συμπεριληπτική εκπαίδευση και βελτίωση των σχολείων, σχέση αμφίδρομη (σσ. 193-211). Διάδραση.

στο Δ. Βεργίδης & Α. Καραλής, επιμ., Εισαγωγή στην εκπαίδευση ενηλίκων. Σχεδιασμός, οργάνωση και αξιολόγηση προγραμμάτων, β' έκδ., Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Γρηγοριάδου, Μ., Γουλή, Ε. & Γόγολου, Α. (2009). Θεωρητικό πλαίσιο της διδακτικής: βασικές έννοιες, σχεδιασμός και οργάνωση διδασκαλίας, εκπαιδευτική αξιολόγηση. Στο Μ. Γρηγοριάδου, Α. Γόγολου, Ε. Γουλή, Κ. Γλέζου, Γ. Τσαγκάνου, Ε. Κανίδης, Δ. Δουκάκης, Σ. Φράγκου, Η. Βεργίνης (επιμ.), Διδακτικές προσεγγίσεις και εργαλεία για τη διδασκαλία της πληροφορικής (σσ. 15-74). Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών

Δημητρίου, Α. & Ζαχαριάδου, Ε. (2005). Εκπαιδευτικοί και περιβαλλοντική εκπαίδευση: το παράδειγμα των εκπαιδευτικών που υπηρετούν σε σχολεία της Α/βάθμιας εκπαίδευσης στο Ν. Έβρου. Πρακτικά 1ου Συνεδρίου Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, σσ. 125-134. Ανακτήθηκε 20.03.2017, από <http://www.srcosmos.gr/srcosmos/showpub.aspx?aa=7908>).

Δημητρίου, Α. (2009). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Περιβάλλον, Αειφορία. Θεωρητικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο

Ευρωπαϊκός Φορέας Ειδικής Αγωγής (2006). Η Ειδική Αγωγή στην Ευρώπη. Δίκτυο πληροφόρησης για την εκπαίδευση στην Ευρώπη, Ευρυδίκη. Διαθέσιμο στο: www.european-agency.org

Ζαφειριάδης, Κ. (2002). Οι μαθητές από τις ειδικές τάξεις, οι οποίοι φοιτούν στο γυμνάσιο: Κοινωνικά και ψυχολογικά χαρακτηριστικά, κίνητρα για μάθηση, σχολική επίδοση και προσαρμογή. Διδακτορική Διατριβή. Πανεπιστήμιο Αιγαίου Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσής. Ρόδος: Ανακτήθηκε την 1/6/2020 από <https://docplayer.gr/3111098-2-eidiki-agogi-2-1-orismos-tis-eidikis-agogis-dr-zafeiriadis-kyriakos.html>

Ζεργιώτης, Α. (2007). Η επικοινωνία στην παιδαγωγική σχέση, ως παράγων διαμόρφωσης του ψυχοσυναισθηματικού κλίματος της σχολικής τάξης. Στο: Θέματα διαχείρισης προβλημάτων σχολικής τάξης, σελ. 2-6. Αθήνα: ΥΠΕΘ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

Ζιάβρα, Ν., Σκευάς, Α. (2009). «Ωτορινολαρυγγολογία Στοιχεία Ανατομίας Φυσιολογίας και Παθολογίας», Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Καλαγκιά, Β. (2009). ΣΥΝΔΡΟΜΟ DOWN: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟΥ. Πτυχιακή Εργασία ΤΕΙ Ηπείρου. Ιωάννινα

Καλαντζή - Αζίζι, Α. (1990). *Επικοινωνίας θεωρία*. Στο: *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό*. 4. 2035-2038

Καλαντζής, Κ. (1984). Η ειδική αγωγή χτες και σήμερα. (Γενική κριτική θεώρηση-Επισημάνσεις

Καλαντζής, Κ. Γ. (1985). Διδακτική των ειδικών σχολείων. Για νοητικά καθυστερημένα παιδιά Αθήνα: Καραβίας Ρουσσόπουλος, 22-23.

Κανίδης, Ε. (2005). Η Τεχνική Διδασκαλίας 'Παιχνίδι Ρόλων' και η εφαρμογή της στη διδασκαλία του αλγορίθμου ταξινόμησης των στοιχείων ενός πίνακα. Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου "Διδακτική της Πληροφορικής", Κόρινθος, 2005

Καραμπά, Α. (2012). Η ειδική αγωγή των εκπαιδευσίμων νοητικά παιδιών. Ιωάννινα: Α.Τ.Ε.Ι. Ιωαννίνων. Τμήμα Λογοθεραπείας. Ανακτήθηκε 18/6/2020 από http://apothetirio.teiep.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/612/Igt_2012079.pdf?sequence=1

Κόκκοτας, Π. (2004). Περιληπτικές σημειώσεις για τη διδακτική των Φυσικών Επιστημών (Διδακτικές σημειώσεις για την επιμόρφωση δασκάλων στο 3ο ΠΕΚ Αθήνας). Αθήνα: 3ο ΠΕΚ.

Κόμης, Β. (2004). *Εισαγωγή στις εκπαιδευτικές εφαρμογές των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών*. Αθήνα: Εκδ. Νέων Τεχνολογιών

Κουρκούτας, Η.(2007). Προβλήματα συμπεριφοράς στα παιδιά: Παρεμβάσεις στο πλαίσιο της οικογένειας και του σχολείου. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κούσουλας, Γ. (2000). Μικρός περίπλους στην ιστορία της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Φυσικός Κόσμος, 1.

Κρουσταλάκης, Γ. Σ. (1998). Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες (3η έκδοση). Αθήνα(αυτοέκδοση),12-13

Κυπριωτάκης, Α. (2000). «Τα ειδικά παιδιά και η αγωγή τους», Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη

Κωτσοπούλου, Α. (2007) *Φωνολογική Ανάπτυξη και Διαταραχές*. Πάτρα: Ανακτήθηκε στις 2/6/2020 από <https://eclass.pat.teiwest.gr/eclass/modules/document/file.php/618118/%CE%95%CE%9D%CE%9F%CE%A4%CE%97%CE%A4%CE%91%203%CE%B7.pdf>

Λιαράκου, Γ. (2002). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Ένα εργαλείο για την ένταξη των

Ματσαγγούρας, Η. (2002). *Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας*. Τόμος Α΄ Θεωρία της Διδασκαλίας, Αθήνα: Gutenberg

Μιχαλοπούλου, Α. (2011). Σύνδρομο down, η διδασκαλία των παιδιών και συμβουλές στους γονείς. Πτυχιακή Εργασία. ΤΕΙ Ηπείρου. Τμήμα Λογοθεραπείας. Ιωάννινα

Μπακιρτζή, Κ. (2002). *Επικοινωνία και αγωγή*. Αθήνα: Gutenberg

Μπάραλος, Γ., & Φωτοπούλου, Χ. (2012). *Οι διαπροσωπικές σχέσεις εκπαιδευτικών - μαθητών στη σχολική τάξη και ο ρόλος του εκπαιδευτικού στη διαμόρφωσή τους*.

Μπίκα, Χ. (2011). «Μορφές Μαθητικής Επιθετικότητας στο Γυμνάσιο: Μια Μελέτη περίπτωσης». Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική σχολή, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Τομέας Παιδαγωγικής.

Μπουραντάς, Δ. (2001). *Μάνατζμεντ. Θεωρητικό υπόβαθρο. Σύγχρονες πρακτικές*. Αθήνα: Μπένου-Νέοι Προσανατολισμοί). Νέα Παιδεία, 32,60.

Νικόδημος Σ. (1989). *Ειδικές τάξεις*. Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό. 3. σελ. 1640. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα)

Νόβα – Καλτσούνη Χ. (1995). Κοινωνικοποίηση, η γέννηση του κοινωνικού υποκειμένου. Αθήνα: Gutenberg.

Ξανθάκου, Γ. (1998). Η δημιουργικότητα στο σχολείο. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ξηρομερίτη, Α. (1984). Ειδική Αγωγή: Τα επόμενα 15 χρόνια. Στο Καΐλα, Μ., Πολεμικός, Ν., Φιλίππου Γ. (Επιμελητές έκδοσης). Άτομα με ειδικές ανάγκες. Τόμος Β΄, 616-622. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Ξηρομερίτη, Α. (1997). Ειδική Εκπαίδευση. Θεωρητικές αρχές-Ερευνητικά δεδομένα και Διδακτική παρέμβαση. Πάτρα: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Πατρών, 61-73.

Ξηρομερίτη-Τσακλαγκάνου, Α. (1984). Ιστορικά σημεία και σύγχρονα προβλήματα της ειδικής αγωγής στην Ελλάδα Σύγχρονη Εκπαίδευση, 19, 12

Παθεμελής, Ι. (2000). Προβλήματα συμπεριφοράς μαθητών. Το σχολείο και το σπίτι, 421, 49-55.

Πανελλήνιος Σύλλογος Ειδικών στις Διαταραχές του Λόγου (1999). «Βαρηκοΐα – Κώφωση στην παιδική κα εφηβική ηλικία», Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

Παπαδημητρίου, Β. (1998). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Σχολείο. Αθήνα: Δαρδανός

Παπαφράγκου, Κ. (1996). «Ακοολογία», Αθήνα: Έκδοση Μαυρομάτη

Πασιαρδής Π., (2001). *Μοντέλα διοίκησης της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Μεταίχμιο

Πουλπουλόγλου, Ν. (2019). Τα οφέλη της συμπερίληψης παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στις τάξεις του γενικού σχολείου. Περιοδικό Νέος Παιδαγωγός. Τ. 11. Αθήνα: εκδόσεις eΠρωτοβάθμια

Πουρσανίδου, Ε. (2016). Προβλήματα συμπεριφοράς στην τάξη και η παρέμβαση του δασκάλου. Έρευνα στην Εκπαίδευση. 5. 1. σσ. 62-75

Πυργιωτάκης, Γ. (1988). Αναμόρφωση των Αναλυτικών Προγραμμάτων: Εισαγωγή στη Μεταρρύθμιση του Curriculum . Θεσσαλονίκη: Αδερφοί Κυριακίδη.

Ρήγα, Α. (1997). Ο θεσμός της συνεκπαίδευσης στην Ελλάδα: Στάσεις και αναπαραστάσεις των εκπαιδευτικών. Προβληματισμοί και επισημάνσεις, τόμος Ι, Φίλιας, Β. (Επιμελητής έκδοσης). Αθήνα: Σιδέρης, 145-186

Σαϊτης, Χ. (1994). Βασικά θέματα της σχολικής διοίκησης. Αθήνα.

Σιώμος, Χ. (2014). Λογοθεραπευτική παρέμβαση σε παιδιά με βαρηκοΐα – κώφωση. Ιωάννινα: Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Ηπείρου, Τμήμα Λογοθεραπείας. Ανακτήθηκε 16/6/2020 από http://apothetirio.teiep.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/499/igt_2014014.pdf?sequence=1

Σχίζα, Κ. (2005). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: μια Εκπαίδευση για την Πραγματικότητα, για τον κόσμο που μοιραζόμαστε με τους άλλους ανθρώπους. Περιβαλλοντική Αγωγή, 5, 11-17

Τζιβινίκου, Σ., (2015). *Μαθησιακές δυσκολίες - διδακτικές παρεμβάσεις*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα:Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/5332>

Τζουριάδου, Μ. (1997). Ο εκπαιδευτικός για τα παιδιά με ειδικές ανάγκες: Ειδικός ή ενσωματωμένος; Η Ευρωπαϊκή του διάσταση. Βάμβουκας, Ι.Μ. -Χουρδάκης, Γ. (Επιμελητές έκδοσης). Πρακτικά Ζ' διεθνούς συνεδρίου (σελ. 621-627). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Τσαμπούκου – Σκαναβή, Κ.(2004). Περιβάλλον και Κοινωνία: Μια Σχέση σε Αδιάκοπη Εξέλιξη, εκδ. Καλειδοσκόπιο, Αθήνα: 54-97

Τσιναρέλης, Γ. (2005) Εκπαίδευση και Άτομα με προβλήματα όρασης. Αθήνα: Ανακτήθηκε 15/6/2020 από <http://repository.edulll.gr/edulll/bitstream/10795/1084/3/1084.pdf>

Φλογαΐτη Ε. (1998). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα: σσ. 187-211

Φλογαΐτη, Ε. (2003), «Το Παιδαγωγικό Υλικό στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», Πανελλήνιο Συμπόσιο, Σχεδιασμός και Παραγωγή Παιδαγωγικού Υλικού για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, (επ. εκδ.), εκδ. Α.Α.Λιβάνη, Αθήνα.

Φλουρής, Γ. (1984). Η Αρχιτεκτονική της Διδασκαλίας και η Διαδικασία της Μάθησης. Αθήνα: Εκδ. Γρηγόρη

Χιουρέα, Ο. (2011). Προβλήματα όρασης: πληροφορίες για τη φύση των ιδιαιτεροτήτων και υποστηρικτικές παρεμβάσεις στην εκπαίδευση. Στο: Εξειδικευμένη Εκπαιδευτική Υποστήριξη για ένταξη μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Ανακτήθηκε στις 2/6/2020 από <http://www.iep.edu.gr/docs/pdf/%CE%95%CE%9E%CE%95%CE%99%CE%94%CE%99%CE%9A%CE%95%CE%A5%CE%9C%CE%95%CE%9D%CE%97%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97%CE%A5%CE%A0%CE%9F%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%A1%CE%99%CE%9E%CE%97.pdf>

Χρηστάκης, Κ. (1994). Θέματα Ειδικής Αγωγής. Αθήνα: Τελέθριον, 48

Χρηστάκης, Κ.Γ. (1996). Σύγχρονες απόψεις για την εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες (ΑμΕΕΑ). Στο ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ. Σε επιμορφωτικό σεμινάριο για τους Σχολικούς Συμβούλους όλων των βαθμίδων (σελ. 528-538). Αθήνα: ΟΕΔΒ

Χρηστάκης, Κ. (2011). Προβλήματα Συμπεριφοράς στη σχολική ηλικία: Εκτίμηση-πρόληψη Καταγραφή-Αντιμετώπιση. Αθήνα: Διάδραση.

Βιβλιογραφικές αναφορές εικόνων

Eyespecialist.gr. Ανακτήθηκε στις 24 Ιουνίου 2020 από <http://www.eyespecialist.gr/el/anatomy.html>

Παπαδοπούλου, Α. (2013). Λογοθεραπευτική και εκπαιδευτική υποστήριξη σε παιδιά με σχιστία. ΤΕΙ Ηπείρου Τμήμα Λογοθεραπείας. Ιωάννινα: Ανακτήθηκε στις 24 Ιουνίου 2020 από http://apothetirio.teiep.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/659/igt_2013032.pdf?sequence=1

Gr. Dreamstime.com. Ανατομία αυτιού. Ανακτήθηκε στις 24 Ιουνίου 2020 από <https://gr.dreamstime.com/%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CE%BC%CE%AC%CF%84%CE>

[F%89%CE%BD-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%8D-image76821730](#)

Gr.dreamstime.com. Σχηματική απεικόνιση κοιλία. Ανακτήθηκε στις 24 Ιουνίου 2020 από <https://gr.dreamstime.com/%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BA-%CE%B5%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CE%AC-%CE%B9-%CE%BA%CE%BF%CF%87-%CE%B9%CF%8E%CE%BD-%CE%B1%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%8D-image32128330>

Τρισωμία 21 (Σύνδρομο Down). embryomitriki.gr. Ανακτήθηκε στις 24 Ιουνίου 2020 από <https://embryomitriki.gr/%CF%84%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%89%CE%BC%CE%AF%CE%B1-21-%CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%BF/>

Human, C.What exactly is Down Syndrom?.camphill.org.za. Ανακτήθηκε στις 24 Ιουνίου 2020 από <https://www.camphill.org.za/articles/what-exactly-is-down-syndrome>

Σχήμα 1:Άμεση επικοινωνία. Σχήμα 2: Μοντέλο έμμεσης επικοινωνίας. Docplayer.gr. Ανακτήθηκε στις 24 Ιουνίου 2020 από <https://docplayer.gr/31637911-Shima-1-amesi-epikoinonia-shima-2-montelo-emmaesis-epikoinonias.html>

Τα βασικά 5 μέρη του εγκεφάλου και πως μπορούμε να τα ενισχύσουμε. braining.gr. Ανακτήθηκε στις 24 Ιουνίου 2020 από <https://braining.gr/blog/%CF%84%CE%B1-%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BC%CE%AD%CF%81%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%B5%CF%86%CE%AC%CE%BB%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%8E%CF%82->

%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%81%CE%BF%CF%8D%CE%BC%CE%B5-
%CE%BD%CE%B1-%CF%84%CE%B1-
%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CF%83%CF%87%CF%8D%CF%83%CE%BF%CF%
%85%CE%BC%CE%B5.html

Ταξινόμια

Bloom.

Wikipedia.org.

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1_Bloom#/media/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%BF:Blooms_rose.svg

Διδακτικοί στόχοι. Slideplayer.gr Ανακτήθηκε στις 24 Ιουνίου 2020 από <https://slideplayer.gr/slide/2376590/>

Συναισθηματικοί και Ψυχοκινητικοί στόχοι στα προγράμματα ΠΕ και ΑΥ. Docplayer.gr. Ανακτήθηκε στις 24 Ιουνίου 2020 από <https://docplayer.gr/3960424-Synaisthimatikoi-kai-psyhokinitikoi-stohoi-sta-programmata-pe-kai-ay.html>